

УДК 338.48:640.43(477.54)

І. А. Романюк,

д. е. н., доцент, професор кафедри туризму та економіки,

Криворізький державний педагогічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9257-2043>

М. М. Зубков,

здобувач освітнього ступеня "магістр",

Криворізький державний педагогічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-5490-2310>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.20.94

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТІВ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ЯК ІНСТРУМЕНТА СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНУ

I. Romaniuk,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department
of Tourism and Economics, Kryvyi Rih State Pedagogical University

M. Zubkov,

Candidate of educational degree "Master", Kryvyi Rih State Pedagogical University

MECHANISMS FOR IMPLEMENTING RURAL GREEN TOURISM PROJECTS AS A TOOL FOR SOCIO-ECONOMIC GROWTH IN THE REGION

У статті розкрито сутність і значення сільського зеленого туризму як чинника соціально-економічного зростання регіонів України. Акцент зроблено на необхідності формування дієвих механізмів реалізації проєктів сільського зеленого туризму в умовах післявоєнного відновлення. Проаналізовано сучасний стан галузі, окреслено соціально-економічний потенціал сільського туризму для диверсифікації економіки сільських територій, підвищення зайнятості, збереження культурної спадщини та довкілля. Особливу увагу приділено Харківській області як перспективному регіону розвитку агротуризму. Розглянуто приклади успішних практик впровадження зеленого туризму в Україні, зокрема кластерний підхід, мережу консультаційних центрів, державні та регіональні програми підтримки. Запропоновано комплекс механізмів, які включають нормативно-правове вдосконалення, фінансово-економічні стимули, організаційні моделі співпраці, маркетингову та освітню підтримку. Зроблено висновок, що інтеграція цих механізмів сприятиме формуванню сталого сектора сільського туризму та забезпечить відновлення сільських громад Харківщини у післявоєнний період.

The article substantiates the theoretical and practical foundations of rural green tourism as a driver of socio-economic growth of regions in Ukraine, with particular emphasis on the Kharkiv region. The study highlights the need to develop and implement effective mechanisms for the realization of rural green tourism projects in the context of post-war economic recovery and sustainable rural development. Rural tourism is considered as an integrated phenomenon that combines economic, social, cultural, and environmental dimensions of regional development. It provides diversification of rural economies, creates additional sources of income for rural households, enhances employment, and contributes to the

preservation of local traditions and natural landscapes. The research analyzes the current state of rural tourism in Ukraine, identifies the main problems hindering its development — insufficient institutional support, limited access to finance, and weak marketing — and determines the key drivers for future growth. Special attention is paid to the socio-economic potential of the Kharkiv region, which possesses valuable natural and cultural resources, favorable geographical location, and growing interest in domestic tourism as a result of the war-induced transformation of tourism flows. The study reviews successful Ukrainian and regional cases of rural tourism development, including the implementation of the cluster approach ("Slobozhanska Kazka"), the establishment of advisory and methodological centers for tourism, and the adoption of regional programs supporting small hospitality enterprises. The proposed mechanisms for effective project implementation include: (1) improving the legal and regulatory framework (adoption of a separate law on rural tourism and updating the state tourism strategy); (2) introducing financial and fiscal incentives (grants, tax reliefs, concessional lending); (3) developing institutional and organizational models (tourism clusters, regional coordination offices, and partnerships between local authorities and entrepreneurs); (4) strengthening marketing and information support through digital promotion and branding of the region; and (5) expanding professional training and education for local residents. The conclusions emphasize that rural green tourism can become a strategic instrument for rebuilding and revitalizing rural communities in Eastern Ukraine. Integrating the proposed mechanisms will foster sustainable economic growth, stimulate entrepreneurship, increase employment, and enhance the attractiveness of the Kharkiv region as a green tourism destination in the post-war period.

Ключові слова: сільський зелений туризм, агротуризм, регіональний розвиток, соціально-економічне зростання, Харківська область, кластер, механізми підтримки, сталий розвиток.

Key words: rural green tourism, agritourism, regional economy, socio-economic growth, Kharkiv region, cluster approach, support mechanisms, sustainable rural development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток сільських територій в Україні потребує пошуку нових напрямів економічної активності, здатних забезпечити зайнятість населення, підвищити доходи та якість життя на селі. Одним із таких перспективних напрямів є сільський зелений туризм — організований відпочинок туристів у сільській місцевості на базі селянських господарств. Світовий досвід показує, що агротуризм сприяє диверсифікації сільської економіки, створюючи додаткові джерела доходів для фермерів і селян, стимулює розвиток місцевої інфраструктури, зберігає культурну спадщину та природні ландшафти. Для України, де понад 30% населення проживає у сільській місцевості, зелений туризм може стати важливим чинником збалансованого регіонального розвитку.

Актуальність теми особливо зростає для регіонів, економіка яких традиційно не мала вираженого туристичного профілю, зокрема для сходу України. Так, у Східному регіоні (Харківська, Донецька, Луганська області) через військові та економічні потрясіння останніх років галузь сільського туризму перебувала у стані застою. За оцінками на 2017 р., тут діяло лише близько 30 сільських туристичних садиб, з яких 25 — на Харківщині. Для порівняння, у

Західному регіоні України на той час було понад 1070 садиб зеленого туризму. Отже, Харківська область має значний невикористаний потенціал у цій сфері. З одного боку, регіон володіє привабливими природними ресурсами (наприклад, Печенізьке водосховище біля Старого Салтова — популярна туристична локація) та культурно-історичною спадщиною. З іншого боку, нині виникає потреба відродження економіки прифронтових територій, і розвиток внутрішнього туризму розглядається як інструмент післявоєнного відновлення та зростання.

Основна проблема полягає в тому, що механізми підтримки і стимулювання проектів сільського зеленого туризму ще недостатньо ефективні. Бракує системного підходу та координації: розвиток сільського туризму відбувається переважно стихійно знизу, на рівні приватних ініціатив окремих господарів, іноді за мінімальної підтримки місцевої влади, — при відсутності належної державної участі та інвестицій. Такі стримуючі чинники, як недостатня обізнаність селян про ведення туристичного бізнесу, слабка туристична інфраструктура на селі, обмежений доступ до фінансів, а також недосконалість нормативно-правової бази, гальмують реалізацію потенціалу галузі. На-

томість нагально постає завдання розробки і впровадження дієвих організаційних, правових та економічних механізмів для підтримки проєктів сільського зеленого туризму, що дозволить перетворити його на дієвий інструмент соціально-економічного зростання регіонів. Це особливо актуально для Харківської області, яка потребує диверсифікації економіки та відновлення сільських громад у повоєнний період.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика сільського зеленого туризму досліджується українськими науковцями з різних аспектів. Зокрема, в працях економістів обґрунтовано значення цього виду діяльності для розвитку сільських територій. Вітчизняні дослідники одностайні в тому, що агротуризм позитивно впливає на сільську економіку, сприяючи зростанню зайнятості та доходів населення, розбудові інфраструктури, збуту сільгосппродукції, а також підвищенню екологічної свідомості громадян [1]. Т.М. Булах ще у 2010 р. окреслила сільський туризм як перспективний напрям соціально-економічного розвитку села, підкреслюючи його роль у піднятті рівня життя селян та поживленні підприємництва на селі [2]. В.В. Биркович визначив зелений туризм пріоритетним складником розвитку туристичної галузі України, одним із "стратегічних пріоритетів" державної туристичної політики.

За останнє десятиліття з'явилося чимало наукових публікацій, присвячених окремим аспектам сільського зеленого туризму. І.О. Крюкова [3] дослідила стратегічні імперативи розвитку зеленого туризму у південному регіоні України, акцентувавши увагу на необхідності державної підтримки цього напрямку в регіонах з аграрною спеціалізацією. А.В. Траченко, С.В. Тимчук, А.М. Нецадим [4] проаналізували соціальне значення зеленого туризму в контексті розвитку сільських територій, дійшовши висновку, що він здатен пом'якшити соціальні проблеми на селі (безробіття, відтік молоді тощо) через створення нових робочих місць та самозайнятості населення. На важливості комплексного підходу до розвитку агротуризму наголошує В.О. Бойко [5], яка у своїй праці про проблеми та перспективи сільського туризму в Україні відзначає необхідність цілісної державної стратегії в цій сфері. Зокрема, В. Бойко підкреслює, що перспективний розвиток сільського зеленого туризму має здійснюватися поетапно — з використанням організаційних, правових та економічних засад — і перед-

бачати системне розв'язання проблем правового регулювання та якості послуг. Вона зазначає, що всі питання нормативного забезпечення туристичної галузі мають вирішуватися комплексно, а державна туристична стратегія повинна бути спрямована на досягнення якісно нового результату, відповідного міжнародним стандартам.

Окрему групу досліджень складають роботи, присвячені механізмам управління та підтримки сільського туризму. Так, А.Ю. Матвійчук та ін. запропонували кластерний підхід як інноваційний інструмент розвитку сільського туризму в регіонах України [6]. Вони дослідили процес формування туристичних кластерів та обґрунтували, що кластеризація дозволяє об'єднати розрізнені сільські садиби і суміжні бізнеси у єдиний туристичний продукт, підвищити конкурентоспроможність регіонального ринку туристичних послуг. Аналогічно, Г. О. Хапоненко та ін. розробили проєкт агротуристичного кластеру "Слобожанська казка" на Харківщині, який має на меті інтегрувати різні служби і підприємства (проживання, харчування, дозвілля тощо) в ланцюг доданої вартості, що в підсумку збільшить потоки туристів і розширить ринок послуг [7]. На важливість об'єднання зусиль всіх зацікавлених сторін вказує і А. Касій, яка досліджувала формування організаційно-економічного механізму розвитку зеленого туризму на Львівщині. Авторка дійшла висновку, що місцева влада повинна відіграти ключову роль у консолідації суб'єктів туристичної діяльності — власників садиб, громад, бізнесу — в єдину систему, де кожен учасник усвідомлює свою відповідальність за сталий розвиток галузі. Такий підхід, на думку А. Касій, активізує сільське населення до співпраці у сфері туризму і відкриває регіону нові можливості економічного зростання [8].

Отже, аналіз публікацій показує, що науковці сформуливали розуміння значущості сільського зеленого туризму для соціально-економічного розвитку та окреслили коло проблем, які стримують його розвиток в Україні. Водночас є потреба в подальших дослідженнях, присвячених практичним механізмам реалізації конкретних проєктів на регіональному рівні — з урахуванням сучасних викликів та можливостей, що стоять перед такими регіонами, як Харківщина.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування механізмів реалізації проєктів сільського зеленого туриз-

му як інструмента соціально-економічного зростання регіону (на прикладі Харківської області).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сільський зелений туризм має значний мультиплікативний ефект для сільських громад. Передусім, це додаткове джерело доходів для сільських домогосподарств. Надання послуг розміщення, харчування, екскурсій, активного відпочинку на природі дозволяє селянам отримувати грошові надходження, не полишаючи традиційну аграрну діяльність. За рахунок туристів зростає збут місцевої сільгосппродукції та виробів народних промыслів, формуються нові робочі місця у сфері обслуговування. Як зазначено у дослідженнях, розвиток сільського туризму стимулює мале підприємництво, економічний розвиток сіл та появу робочих місць, а також сприяє збереженню довкілля через підвищення екологічної культури населення [4, с. 45]. Таким чином, агротуризм виступає чинником комплексного соціально-економічного підйому сільських територій.

По-друге, зелений туризм здатен утримувати населення від міграції шляхом підвищення привабливості життя на селі. Молодь і працездатне населення, маючи можливість легально заробляти в туристичній сфері, менше прагнуть виїжджати до міст чи за кордон. Розвиток туризму також стимулює поліпшення інфраструктури: ремонтуються дороги до туристичних об'єктів, покращується благоустрій сіл, з'являється якісний зв'язок та інтернет, облаштовуються садиби відповідно до вимог комфорту. Все це підвищує якість життя місцевих мешканців. Важливо й те, що через прийом гостей відроджуються народні традиції та культура: господарі садиб популяризують автентичну кухню, фольклор, ремесла, що зміцнює ідентичність громади. Таким чином, соціальний ефект зеленого туризму проявляється у згуртуванні громади, зростанні її культурного та людського капіталу.

Для регіональної економіки в цілому сільський туризм цікавий тим, що диверсифікує структуру господарства і генерує додану вартість у сфері послуг. Туристи витрачають кошти не лише на проживання, але й на харчування, розваги, сувеніри, транспорт, що активізує суміжні галузі (торгівлю, ремесла, перевезення). У підсумку збільшується податкова база — доходи від туристичної діяльності (навіть якщо вона здійснюється без реєстрації ФОП) частково оподатковуються через податок на зем-

лю, акцизи, або ж спрямовуються на споживання товарів, що теж наповнює бюджет через податок з продажів. За підрахунками Міністерства аграрної політики, ще станом на 2017 р. в Україні налічувалося близько 1590 сільських садиб, що надавали туристичні послуги [9]. Якщо припустити, що кожна садиба обслуговує щороку десятки туристів, можна уявити масштаб потенційного грошового обороту в цьому сегменті. У міру зростання популярності внутрішнього туризму (особливо в умовах обмежень на виїзд за кордон під час кризи 2014—2015 рр. та пандемії 2020 р.), цей сектор демонстрував поступове зростання попиту [9]. Отже, за наявності належних умов сільський зелений туризм може стати помітною складовою регіональної економіки, забезпечуючи приріст ВРП та податкових надходжень.

Харківська область має достатній соціально-економічний потенціал для розвитку сільського туризму. Це і значна площа сільських територій, і вигідне транспортно-географічне положення (близькість до великого міста Харкова з його багатомільйонним населенням — потенційними туристами на вихідні), і наявність природно-рекреаційних ресурсів (лісові масиви, річки, водойми, об'єкти природно-заповідного фонду). Історично регіон не був традиційним туристичним центром, але саме тому тут збереглися автентичні сільські традиції Слобожанщини, які можуть зацікавити гостей (етнографічні музеї, народні промысли, козацька спадщина тощо). Соціально-економічний ефект від розвитку агротуризму на Харківщині може бути суттєвим: створення зелених садиб у громадах області дасть альтернативу зайнятості для сільських родин, що постраждали від спаду промисловості чи аграрного виробництва під час війни; залучення туристів пожвавить місцевий бізнес (торгівлю, громадське харчування, транспортні послуги); зростуть доходи місцевих бюджетів, які отримуватимуть податкові надходження від нових підприємців у туристичній сфері. Крім того, внутрішній туризм підвищить імідж Харківщини як безпечного і привабливого регіону, що особливо важливо у післявоєнний час.

Досвід впровадження проєктів сільського зеленого туризму в Україні досить різноманітний. Найбільш динамічно ця галузь розвивається у традиційно туристичних областях — в Карпатському регіоні та на Прикарпатті, де зелений туризм став масовим явищем. Так, на Заході України (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Чернівецька обл.) зосереджено понад дві третини всіх

сільських садиб країни (понад 1070 з ~1600). Тут склалися цілі сільські туристичні кластери, наприклад мережа сіл на Івано-Франківщині, які приймають гірськолижників узимку та любителів зеленого відпочинку влітку. У Карпатах сформовано інфраструктуру для агротуристів: діють інформаційні центри, спілки власників садиб, проводяться фестивалі автентичної культури для залучення гостей. Вдалим прикладом є село Нижнє Селище на Закарпатті, яке відоме сироварнею та гастротурами, або село Космач на Гуцульщині — центр етнотуризму (ярмарки народних майстрів, майстер-класи з ткацтва тощо). Ці випадки демонструють, що при підтримці місцевої влади та активності громади сільський туризм може стати "візитівкою" регіону і приносити стабільний дохід його мешканцям.

В інших регіонах України розвиток зеленого туризму має більш точковий характер. Наприклад, у Центральній Україні (Київська, Полтавська, Черкаська та ін. області) на початок 2017 р. нараховувалося близько 273 сільських садиб. Деякі з них об'єднуються навколо окремих туристичних "магнітів" — історико-культурних або природних об'єктів. Так, на Полтавщині популярним є маршрут до Опішні (столиці гончарства) з проживанням у садибах майстрів кераміки; на Чернігівщині — зелений туризм розвивається поблизу архітектурних пам'яток (Козелець, Батурин). Позитивний приклад є у Вінницькій області, де місцева влада ще у 2017 р. затвердила Програму розвитку туризму на 2017—2020 рр., вперше виділивши кошти в обласному бюджеті на підтримку заходів із розвитку сільського туризму. У результаті на Вінниччині станом на 2020 р. вже діяло 13 офіційно зареєстрованих сільських садиб (2 з них — вищої категорії якості за системою "Українська гостинна садиба"). Проведений SWOT-аналіз місцевими науковцями виявив сильні сторони регіону (вдале розташування, наявність природних та історичних атракцій) та слабкі місця (недостатній маркетинг, брак досвіду) розвитку агротуризму. На основі цього було окреслено перспективи: Вінниччина планує розширювати мережу садиб, навчати господарів, популяризувати зелений відпочинок серед міських жителів. Цей кейс демонструє, як планомірна підтримка на регіональному рівні (через програму та фінансування) дає імпульс розвитку галузі.

Харківська область поки що не має значної кількості діючих садиб зеленого туризму, але певні ініціативи вже реалізовані. Як згадувалося, до 2014 р. зелений туризм тут розвивався

повільно і сконцентрувався переважно в районі Печенізького водосховища (с. Старий Салтів та околиці) — рекреаційній зоні біля води, популярній у харків'ян. Там було створено кілька агросадиб, туристичний комплекс "Золота підкова" (в с. Кандибине), що поєднує проживання з кінними прогулянками та риболовлю. Вартість проживання у цих садибах на той час була від 60 до 150 грн з особи за добу (економ-варіант) до 1000 грн за оренду котеджу [10]. Однак через близькість до зони конфлікту після 2014 р. туристична активність в цьому районі впала.

Нині, попри воєнні дії, на Харківщині спостерігається зацікавленість у відновленні та розвитку внутрішнього туризму. Зокрема, у жовтні 2023 р. відбувся спеціалізований хакатон "Диверсифікація сільської економіки через мережу громадських консультаційних центрів туризму" за підтримки естонських партнерів. Він зібрав представників територіальних громад, власників агросадиб, науковців і фахівців туристичної галузі Харківщини, які спільно напрацьовували ідеї розвитку туризму в сільських громадах регіону. Серед обговорених ідей — інвентаризація туристичного потенціалу кожної громади, навчання місцевих підприємців основам гостинності, створення сільських турмаршрутів вихідного дня для мешканців Харкова тощо. Важливим результатом цього заходу стало оголошення про започаткування національної мережі консультаційно-методичних центрів з питань туризму, які діятимуть по всій Україні і на постійній основі допомагатимуть громадам та підприємцям розвивати туризм на селі [10]. Харківщина включена до пілотних регіонів цього проєкту, що свідчить про увагу до неї з боку держави та міжнародних донорів.

Ще одним перспективним напрямом є створення на Харківщині агротуристичних кластерів. Як зазначалося, вченими Каразинського університету запропоновано проєкт кластеру "Слобожанська казка", який об'єднає розрізнені пропозиції відпочинку: проживання на базі сільської садиби, харчування з екологічно чистих продуктів, майстер-класи чи екскурсії в господарствах регіону тощо. Колективний туристичний продукт такого формату дозволить туристу за одну поїздки отримати різноманітний досвід, а місцевим підприємцям — взаємно доповнювати один одного. Розрахунки показують, що кластерний механізм здатен підвищити якість послуг та інноваційну активність учасників, покращити інфраструктуру і збільшити потік відвідувачів у регіон [10]. У післявоєнний період це особливо важливо: формування по-

зитивного туристичного іміджу Харківщини сприятиме поверненню інвестицій та людського капіталу до регіону. Наразі кластер перебуває на стадії проектної пропозиції, але його реалізація цілком можлива за умови підтримки обласної влади і залучення грантових коштів на відновлення.

Отже, навіть попри складні умови, в Харківській області закладаються основи для розвитку сільського зеленого туризму. Здобутий досвід інших регіонів України вказує, що ключем до успіху є наявність чіткої стратегії та підтримки на місцевому рівні. У наступному підрозділі розглянемо, які саме механізми державної і регіональної підтримки слід задіяти, щоб реалізувати агротуристичний потенціал Харківщини.

На законодавчому рівні в Україні вже закріплено основи підтримки сільського зеленого туризму. Закон України "Про туризм" відносить сільський (зелений) туризм до пріоритетних напрямів державної туристичної політики (статті 4, 6) [11]. Крім того, чинне законодавство створює сприятливі умови для селян, які хочуть займатися зеленим туризмом: відповідно до Закону України "Про особисте селянське господарство" № 742-IV (2003 р.), надання послуг сільського зеленого туризму в межах особистого господарства не вважається підприємницькою діяльністю і не потребує реєстрації фізичної особи як підприємця [12]. Це означає, що сільська родина може приймати туристів у своїй оселі, офіційно не відкриваючи ФОП, — достатньо стати на облік в місцевій раді як особисте господарство, що надає послуги туризму. Такий підхід значно знижує бар'єри входження в цю діяльність для сільського населення. Постановою КМУ № 297 від 15.03.2006 р. передбачено, що власники садіб-непідприємці звільняються від ліцензування своєї діяльності; від них вимагається лише подавати податкову декларацію про отримані доходи, статистичні дані до місцевих органів влади та вести книгу реєстрації туристів. Таким чином, на базовому рівні законодавство досить прогресивне і стимулює.

Водночас, інституційно-правова база потребує подальшого вдосконалення. Необхідно ухвалити спеціалізований Закон "Про сільський та сільський зелений туризм" (проект № 5206), який би чітко визначив поняття агротуристичної діяльності, статус сільських садіб, механізми їхньої сертифікації та оподаткування, напрями державної підтримки тощо [13]. Ухвалення такого закону створило б системні рамки для галузі й піднесло б її значення. Крім

того, слід оновити Державну стратегію розвитку туризму та курортів з урахуванням специфіки післявоєнного відновлення та акцентом на внутрішньому туризмі. Діюча Стратегія до 2026 року, затверджена Кабміном у 2017 р., хоч і декларує розвиток внутрішнього і сільського туризму, але потребує конкретизації заходів та цілей з огляду на нові реалії. Включення окремого розділу щодо підтримки сільського зеленого туризму (із встановленням цільових показників — кількість садіб, обсяг послуг, рівень зайнятості тощо) сприятиме мобілізації зусиль на центральному та місцевому рівнях.

Практика показує, що важливим механізмом розвитку галузі є наявність спеціальних програм і фондів фінансування. На національному рівні доцільно розробити Державну цільову програму розвитку сільського туризму, передбачивши кошти з держбюджету на гранти для створення сільських садіб, навчальні проекти для селян, промоцію українського сільського турпродукту за кордоном. Інструментом стимулювання могли б стати податкові пільги — наприклад, звільнення новостворених агротуристичних господарств від сплати податку на землю або доходи на кілька перших років діяльності, компенсація процентних ставок за кредитами на облаштування садіб. Крім того, варто розглянути механізм ваучерів чи субсидій на відпочинок вітчизняних туристів у сільській місцевості (за аналогією до програм підтримки внутрішнього туризму в країнах ЄС), що стимулювало б попит.

На рівні областей і громад необхідно ухвалювати власні програми розвитку туризму із компонентом підтримки сільського зеленого туризму. Як видно з досвіду Вінниччини, включення такого компонента в регіональну програму дозволяє передбачити фінансування конкретних заходів (тренінги для власників садіб, створення реєстру садіб, встановлення інформаційних вказівників, проведення фестивалів тощо). Харківська обласна рада свого часу затвердила Комплексну програму розвитку культури, туризму та охорони культурної спадщини на 2019—2023 роки, де одним із пріоритетів був розвиток внутрішнього туризму. На 2024—2028 рр. прийнято нову програму, яка враховує сучасні умови (в т.ч. воєнний стан) і також містить заходи з розвитку туризму на Харківщині [10]. Важливо, щоб у рамках цих програм виділялись кошти саме на сільський туризм — зокрема, на створення демонстраційних агротуристичних проектів у кількох пілотних громадах, на підтримку вже існуючих садіб (через мікрогранти на оновлення матеріальної бази,

маркетинг), на розробку туристичних маршрутів вихідного дня по області. Крім того, місцеві програми можуть передбачати партнерство з службою зайнятості: надання безробітним одноразових допомог для започаткування власної справи у сфері сільського туризму (такий інструмент вже застосовується в ряді областей). Це одночасно вирішує проблему зайнятості і сприяє появі нових суб'єктів туристичного бізнесу.

Одним з ключових факторів успішної реалізації проєктів зеленого туризму є організація взаємодії між усіма учасниками — власниками садиб, органами влади, туристичними операторами, громадськими об'єднаннями. На національному рівні з 1996 року діє Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму України — громадська організація, що об'єднує господарів садиб та ентузіастів галузі. Спілка розробила стандарти якості ("Українська сільська гостинна садиба" — система категоризації у вигляді "соняшників"), веде всеукраїнський каталог садиб, проводить навчання і маркетингові заходи. Співпраця зі Спілкою та подібними профільними Асоціаціями гостьових будинків може бути корисною для Харківщини: це готовий майданчик для обміну досвідом, реклами садиб регіону на загальноукраїнському рівні.

На рівні області доцільно створити координаційний центр (офіс) розвитку сільського туризму при управлінні туризму ОВА або ОР. Такий центр міг би виконувати функції методичної допомоги громадам: допомагати проводити інвентаризацію туристичних ресурсів у громадах, навчати потенційних власників садиб основам гостинності, сприяти участі місцевих проєктів у конкурсах на державне та грантове фінансування. В цьому напрямі, як згадувалось, вже зроблено крок — планується створення мережі громадських консультаційних центрів туризму за підтримки міжнародних партнерів. Харківщина повинна активно інтегруватися в цю мережу: визначити опорні громади, де такі центри відкриються першочергово, забезпечити їх кваліфікованими кадрами (можливо, через перепідготовку вчителів географії, культури тощо), співфінансувати їх діяльність із обласного бюджету.

Ще один ефективний механізм — кластерний підхід, про який згадувалось вище. Створення туристичних кластерів на базі районів або груп громад дозволяє налагодити постійний зв'язок і співробітництво між різними суб'єктами: сільськими садибами, фермерськими господарствами, перевізниками, закладами харчування, музеями, парками тощо. Усередині

кластеру можна виробити спільний туристичний маршрут чи бренд, спільно просувати його на ринку. Для Харківської області логічно формувати кластери за територіальним принципом — наприклад, "Печенізьке коло" (громади навколо Печенізького водосховища), "Слобожанські смаколики" (гастротуризм у громадах, відомих продуктами — медом, сиром, вином і т.д.), "Обереги Слобожанщини" (етнотуризм у традиційних слобожанських селах). Кластерний офіс може бути закріплений за центром району або громадою-лідером, яка матиме ресурс адмініструвати проєкт. Державні та донорські кошти можна спрямовувати передусім на такі інтегровані проєкти, адже вони охоплюють більшу аудиторію та мають стійкішу бізнес-модель, ніж поодинокі садиби. Як свідчать дослідження, кластеризація значно підвищує інноваційність та конкурентоспроможність учасників, сприяє розвитку інфраструктури і забезпечує синергійний ефект для всього регіонального туристичного ринку [14].

У сучасних умовах неможливо успішно розвивати жоден туристичний проєкт без якісного маркетингу. Органи влади та громади мають допомагати просувати сільський туризм Харківщини. Передусім, потрібне створення єдиного інформаційного порталу або розділу на офіційному туристичному сайті області, де потенційні туристи знайдуть всю необхідну інформацію: каталог сільських садиб із описами послуг і контактами, календар подій у сільських громадах (фестивалі, ярмарки), карти туристичних маршрутів, транспортна логістика тощо. Такий портал варто дублювати англійською мовою для залучення іноземних гостей у перспективі. Також слід використовувати соціальні мережі, туристичні виставки, партнерство з туроператорами для популяризації бренду "Харківщина — зелена гостинна". Важливим кроком може стати запровадження в області щорічного фестивалю сільського зеленого туризму, який проводиться б у різних громадах по черзі і демонстрував туристичний потенціал сіл (наприклад, ярмарок "Слобожанське подвір'я" з презентацією садиб, дегустаціями місцевих продуктів, виступами фольклорних колективів). Це приверне увагу ЗМІ та ширшої публіки до агротуризму як до цікавої опції відпочинку.

Механізмом довгострокової підтримки є підготовка кадрів для сільського туризму. Необхідно організувати курси, тренінги для селян, які бажають відкрити садиби: навчати основам гостинності, сервісу, іноземних мов (для прийому іноземців), маркетингу в Інтернеті,

юридичним аспектам [15, с. 128]. Такі навчання можуть проводитися за рахунок державних програм (наприклад, через службу зайнятості або проекти Мін агрополітики). У Харківських закладах освіти доцільно запровадити спеціалізації або курси з сільського туризму на факультетах туризму, економіки, сільського господарства — щоб випускники мали компетенції саме в цьому специфічному напрямі. Зрештою, підвищення професійності надавачів послуг підніме якість пропозиції і зробить відпочинок у селі більш привабливим для міських споживачів.

Отже, механізми реалізації проєктів сільського зеленого туризму повинні бути комплексними — поєднувати нормативну підтримку (сприятливе законодавство, стратегії), фінансові стимули (програми, гранти), організаційні заходи (центри розвитку, кластери, асоціації), інформаційно-маркетингове просування та освітню складову. Лише за умови синхронної дії цих інструментів можна досягти того, що поодинокі ініціативи переростуть у сталий сектор економіки регіону.

ВИСНОВКИ

Сільський зелений туризм є дієвим інструментом соціально-економічного зростання сільських регіонів, оскільки забезпечує диверсифікацію економіки, створює нові робочі місця, сприяє розвитку інфраструктури, збереженню природи і культури. Для Харківської області, яка має значний потенціал у цій сфері, розвиток агротуризму може стати одним із драйверів післявоєнного відновлення та піднесення сільських громад. Однак реалізація цього потенціалу потребує впровадження дієвих механізмів підтримки на державному та регіональному рівнях.

Література:

1. Корж Н. В., Онищук Н. В. Розвиток сільського зеленого туризму у Вінницькій області. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 45. С. 193—197.
2. Булах Т. М. Сільський туризм як перспективний напрям для соціально-економічного розвитку села. Формування ринкових відносин в Україні. 2010. № 11. С. 143—147.
3. Крюкова І. О. Стратегічні імперативи розвитку зеленого туризму у Південному регіоні України. Економічний форум. 2015. № 1. С. 69—74.
4. Траченко Л. В., Тимчук С. В., Нещадим Л. М. Соціальне значення зеленого туризму в контексті розвитку сільських територій України. Сучасні технології управління. 2015. № 1 (49). С. 43—47.
5. Бойко В. О. Сільський зелений туризм в Україні: проблеми та перспективи. Агросвіт. 2020. № 22. С. 58—65.
6. Матвійчук Л. Ю., Васильченко А. О., Дашук Ю. Є. Функціонування кластерів сільського туризму як інструмент розвитку регіонів України. Економічний форум: науковий журнал. 2022. № 1 (1). С. 3—10.
7. Haponenko H., Yevtushenko O., Shamara I., Vasylenko A. Creation of agro-tourism cluster as the basis of innovative renewal of Kharkiv oblast in the post-war period. Journal of Economics and International Relations. 2022. № 16. DOI: 10.26565/2310-9513-2022-16-06. (дата звернення: 06.10.2025).
8. Касій Л. М. Формування організаційно-економічного механізму управління розвитком сільського (зеленого) туризму Львівщини. Молодий вчений. 2020. № 3 (79). С. 23—28.
9. Мандич О. В. Удосконалення рекламних та маркетингових продуктів для розвитку підприємств сільського зеленого туризму. Боголібські читання: матер. І Всеукр. конф., 18 вересня 2020 р., Переяслав: ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди", 2020. С. 200—201.
10. Харківська ОВА. На Харківщині обговорили нові підходи щодо розвитку сільського зеленого туризму. Офіційний веб-сайт Харківської обласної військової адміністрації. 31.10.2023. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/123810>. (дата звернення: 06.10.2025).
11. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. База даних "Законодавство України". Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/324/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 06.10.2025).
12. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003 № 742-IV. База даних "Законодавство України". Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/742-15> (дата звернення: 06.10.2025).
13. Про сільський та сільський зелений туризм: Проєкт Закону України від 04.03.2021 № 5206. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/J104552A> (дата звернення: 06.10.2025).
14. Романюк І. А. Елементи й особливості маркетингових стратегій розвитку підприємств галузі туризму. Наукове забезпечення економічного розвитку, правового регулювання і управління в агропромисловому комплексі: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 29 березня 2019 р. Полтава: ПДАА, 2019. С. 189—190.

15. Устік Т.В., Колодненко Н.В., Сороколит О.. Стратегічний інструментарій розвитку зеленого туризму в агробізнесі. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2024. Том 9. № 4. С. 125—133.

References:

1. Korzh, N.V. and Onyshchuk, N.V. (2020), "Development of rural green tourism in Vinnytsia region", *Infrastruktura rynku*, vol. 45, pp. 193—197.

2. Bulakh, T.M. (2010), "Rural tourism as a promising direction for socio-economic development of the village", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol. 11, pp. 143—147.

3. Kriukova, I.O. (2015), "Strategic imperatives for the development of green tourism in the southern region of Ukraine", *Ekonomichnyi forum*, vol. 1, pp. 69—74.

4. Trachenko, L.V., Tymchuk, S.V. and Neshchadym, L.M. (2015), "The social significance of green tourism in the context of rural development in Ukraine", *Suchasni tekhnolohii upravlinnia*, vol. 1 (49), pp. 43—47.

5. Boiko, V.O. (2020), "Rural green tourism in Ukraine: problems and prospects", *Agrosvit*, vol. 22, pp. 58—65.

6. Matviichuk, L.Yu., Vasylichenko, A.O. and Dashchuk, Yu.Ye. (2022), "Functioning of rural tourism clusters as a tool for regional development in Ukraine", *Ekonomichnyi forum*, vol. 1 (1), pp. 3—10.

7. Haponenko, H., Yevtushenko, O., Shamarra, I. and Vasylenko, A. (2022), "Creation of agro-tourism cluster as the basis of innovative renewal of Kharkiv oblast in the post-war period", *Journal of Economics and International Relations*, vol. 16, DOI: 10.26565/2310-9513-2022-16-06..

8. Kasii, L.M. (2020), "Formation of the organizational and economic mechanism for managing the development of rural (green) tourism in Lviv region", *Molodyi vchenyi*, vol. 3 (79), pp. 23—28.

9. Mandych, O.V. (2020), "Improvement of advertising and marketing products for the development of rural green tourism enterprises", *Materialy I Vseukrainskoi konferentsii./ Boholibski chytannia [Proceedings of the 1st All-Ukrainian Conference. Boholib Readings]*, DVNZ "Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhorii Skovoroda", Pereiaslav, Ukraine, pp. 200—201.

10. Kharkiv Regional Military Administration (2023), "New approaches to the development of rural green tourism were discussed in Kharkiv region", Official website of Kharkiv Regional Military Administration, available at: <https://kharkivoda.gov.ua/news/123810> (Accessed 6 October 2025).

11. The Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine "On tourism", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/324/95-%D0%B2%D1%80> (Accessed 6 October 2025).

12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On personal peasant farming", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/742-15> (Accessed 6 October 2025).

13. The Verkhovna Rada of Ukraine (2021), Draft Law of Ukraine "On rural and rural green tourism", no. 5206, available at: <https://ips.ligazakon.net/document/JI04552A> (Accessed 6 October 2025).

14. Romaniuk, I.A. (2019), "Elements and features of marketing strategies for the development of tourism enterprises", *Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Naukove zabezpechennia ekonomichnoho rozvytku, pravovoho rehuliuвання i upravlinnia v ahropromyslovomu kompleksi [Proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Scientific Support of Economic Development, Legal Regulation and Management in the Agro-Industrial Complex]*, Poltava State Agrarian Academy, Poltava, Ukraine, pp. 189—190.

15. Ustik, T.V., Kolodnenko, N.V. and Sorokolit, O. (2024), "Strategic tools for the development of green tourism in agribusiness", *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*, vol. 9, no. 4, pp. 125—133.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2025 р.

<https://nauka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663